

The Greek Review of Social Research

Vol 39 (1980)

39-40

Ανεργία και ψυχικές διαταραχές

Μιχάλης Γ. Μαδιανός

doi: [10.12681/grsr.555](https://doi.org/10.12681/grsr.555)

Copyright © 1980, Μιχάλης Γ. Μαδιανός

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Μαδιανός Μ. Γ. (1980). Ανεργία και ψυχικές διαταραχές. *The Greek Review of Social Research*, 39, 310-315. <https://doi.org/10.12681/grsr.555>

άνεργία καί ψυχικές διαταραχές

του
Μιχάλη Γ. Μαδιανού
Ψυχιάτρου

I. εισαγωγή

Ἡ συσχέτιση κοινωνικῶν, πολιτιστικῶν, ἀκόμα καί οικονομικῶν φαινομένων, μέ βιολογικές, γενικότερα ἱατρικές ἢ εἰδικότερα ψυχιατρικές παραμέτρους ἀποτελεῖ τή βασική προϋπόθεση γιά τή σφαιρική ἀνάλυση καί κατανόηση τῶν φαινομένων αὐτῶν. Τό ἱατρικό μοντέλο τῆς θεωρήσεως τῶν ἀτομικῶν προβλημάτων ὑγείας «ἐν κενῷ», σέ στενά τεχνοκρατικά ὄρια, εἶναι σήμερα ξεπερασμένο.

Ἐπάρχουν παραδείγματα ἐρευνῶν πού ἀκολούθησαν αὐτή τήν προβληματική, πού συσχέτισαν δηλαδή τίς κοινωνικές τάξεις π.χ. μέ τήν ψυχική ἀρρώστια (Halingshead and Redlich: 1958), ἢ τήν ποιότητα καί τόν τόπο τῆς κατοικίας μέ διαγνωστικές ψυχιατρικές κατηγορίες (Faris καί Dunham: 1939), ἢ, τέλος, τήν οικονομική κατάσταση μιᾶς περιοχῆς μέ τήν ψυχική νόσηση (Brenner: 1973), γιά νά ἀναφερθοῦμε μόνο στόν τομέα τῆς ψυχιατρικῆς.

Στίς μέρες μας, πού ἡ οικονομική κρίση ὀλοένα καί ἐπιτείνεται, ἡ άνεργία εἶναι τό πρώτο ἀποτέλεσμα τῆς, μέ περαιτέρω ἐπιπτώσεις στή σωματοψυχική ἰσορροπία τῶν ἀτόμων πού ἔχασαν τήν ἐργασία τους.

Ὁ W. Stead, τό 1942, μέσα ἀπό τήν ἐμπειρία τῆς οικονομικῆς καταστροφῆς τοῦ 1929-30, γράφει ὅτι «ἡ άνεργία εἶναι ἡ ἀποτυχία τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος καί ἐπηρεάζει τά περισσότερα ἄτομα, προξενώντας τή μεγαλύτερη καταπόνηση, σωματική καί ψυχική. Ἡ άνεργία εἶναι τό σύμπτωμα τῆς ἀνισότητος τῆς καπιταλιστικῆς οικονομίας, τόσο σοβαρό πού ἀπειλεῖ τήν ἰσορροπία ὀλοκλήρου τοῦ συστήματος καί τήν ἀτομική σωματοψυχική ἰσορροπία τῶν μελῶν του».

Σκοπός αὐτῆς τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ προσπάθεια μιᾶς διερεύνησης τῆς ἐπίπτωσης τῆς άνεργίας στήν ψυχική ἰσορροπία τοῦ άνεργου ἀτόμου. Ἐπιφανειακά, τό πρόβλημα φαίνεται ἀπλό. Κάθε εἶδος ἀπώλεια, π.χ. ὀλικῶν ἀγαθῶν, ἐργασίας, κτλ., συνεπάγεται μιᾶ ψυχοσυναισθηματική ἀντίδραση τοῦ ἀτόμου, γεγονός πού ἔχει ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπό ὀρισμένους ἐρευνητές.

Ἡ ἐκτενέστερη λοιπόν ἀνάλυση τῶν ψυχοκοινωνικῶν παραγόντων, πού παρεμβαίνουν στήν ἐκδήλωση ψυχικῶν διαταραχῶν σ' ἕνα άνεργο ἄτομο, καθώς καί ἡ σχετική βιβλιογραφική ἀνασκόπηση, ἀποτελοῦν τίς βασικές κατευθύνσεις αὐτῆς τῆς ἐργασίας.

II. ἡ σημασία τῆς ἐργασίας

Ἡ ἐργασία εἶναι ἡ βασική προϋπόθεση τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης, διότι εἶναι ἡ πηγή ἱκανοποίησης τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί τό μέσο μέ τό ὅποιο διαφοροποιήθηκε ἀπό τό ζωικό βασίλειο.

Δύο εἶναι οἱ βασικές φιλοσοφικές τοποθετήσεις πού ἔχουν διαμορφωθεῖ πάνω στή σημασία τῆς ἐργασίας: ἡ μία ἀπό τόν K. Marx καί ἡ ἄλλη ἀπό τόν M. Weber· καί οἱ δύο προσοδίδουν στήν ἐργασία — στόν

καπιταλισμό — όρισμένες χαρακτηριστικές άρνητικές και «θετικές» ιδιότητες. Ο Marx, παράλληλα με τη διατύπωση της θεωρίας της υπεραξίας της εργασίας του έργατή και της συνεχούς ιδιοποίησης της από τον εργοδότη, με τη μορφή του κέρδους της εργατικής παραγωγής και την αύξηση των απαιτήσεων του εργοδότη, αναφέρθηκε, στα οικονομικά και φιλοσοφικά του χειρόγραφα, στην άλλοτριψωση του έργατή από τη σχέση του με τα μέσα παραγωγής. Ο M. Weber συνέδεσε το πνεύμα του προτεσταντισμού με την εργασία στη Δύση, επενδύοντας την με την ευαγγελική ιερότητα. Στα προτεσταντικά δυτικά κράτη η άτομική αξία μετρίεται με την παραγωγικότητα της εργασίας, ενώ η ικανότητα του ατόμου να κατέχει ένα καλό επάγγελμα είναι το μέσο για την κοινωνική άποδοξη.

Η συνahme εργασίας με κοινωνιοποιητικό μισθό παρέχει στο άτομο προσωπική αυτονομία, άγροαστική ικανότητα και κοινωνικό γόντρο, βοηθώντας το έτσι να αναπτύσσει την ικανότητα της αυτοεκτίμησης, που αποτελεί βασική προϋπόθεση για να είναι κανείς υπεύθυνος και αξιοσέβαστος πολίτης στο δυτικό κόσμο.

Ο S. Freud, χωρίς να έχει διαπραγματευτεί ιδιαίτερα το θέμα της εργασίας, θεώρησε ότι η εργασία φέρνει το άτομο πλησιέστερα στην πραγματικότητα, πράγμα που θεωρείται κριτήριο ψυχικά υγιούς ατόμου.

Από τις άποψεις του Marx κυρίως και του Weber προκύπτουν χαρακτηριστικές ιδιότητες της εργασίας, που είναι άμφιβολο αν προσφέρουν εκείνη την προσωπική ικανοποίηση στο άτομο, ή οποία θεωρήθηκε αναγκαία, ανάμεσα σ' άλλα βασικά στοιχεία, για τη σύνθεση του όρισμού της Ψυχικής Υγείας, όπως τέθηκε από την M. Jahoda (1958). Η απώλεια μιάς τέτοιας μορφής εργασίας όπως αυτή που περιγράφει ο Marx, δημιουργεί το ερώτημα, κατά πόσο αυτή μπορεί να οδηγήσει στην εκδήλωση ψυχικών διαταραχών. Μήπως ο άλλοτριωμένος βιομηχανικός έργατης ή εκείνο το μεσαίο επιχειρησιακό στέλεχος που αγωνίζεται σκληρά για την επαγγελματική του άνοδο υπόκεινται σε ψυχικές διαταραχές στην περίπτωση που απολυθούν από την εργασία τους, που από την ίδια της τη φύση αποτελεί πηγή stress;

III. άνεργία και ψυχικές διαταραχές

A. Άνασκόπηση

Η διερεύνηση της σχέσης της άνεργίας και ψυχικών διαταραχών περιορίζεται στη δυτική σχετικά περιορισμένη βιβλιογραφία, αφού η άνεργία είναι μόνιμο φαινόμενο της δυτικής οικονομίας.

Θά πρέπει να διευκρινισθεί ότι μιλάμε για ψυχικές διαταραχές σαν αποτέλεσμα της απώλειας της εργασίας και όχι για την απώλεια εργασίας μετά από μιά ψυχική πάθηση. Σαν τέτοιες ψυχικές διαταραχές εν-

νοούμε την άγχωδη αντίδραση, την κατάθλιψη, τα διάφορα ψυχοσωματικά ένοχλήματα. Δεν αποκλείουμε τις ψυχοσυνικές καταστάσεις, που μπορεί να πυροδοτηθούν ή να υποτροπιάσουν κάτω από το ψυχοπεστικό γεγονός της απώλειας της εργασίας.

Ιστορικά, πρώτος ο E. Durkheim παρουσίασε μιά ύψηλή συσχέτιση μεταξύ των ποσοστών αυτοκτονιών με μερικές κοινωνικές μεταβλητές, στις οποίες περιλαμβάνονταν ποσοστά άνεργίας.

Υπάρχουν δύο κατηγορίες έρευνών, κυρίως στις ΗΠΑ που άμεσα ή έμμεσα άσχολήθηκαν με τη σχέση άνεργίας και ψυχικών διαταραχών: 1) Οι έρευνες που χρησιμοποιήσαν σαν δείκτες ψυχικών διαταραχών τα ποσοστά των πρώτων εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα, σε περιόδους οικονομικής σταθερότητας και ύφεσης και 2) επιτόπιες έρευνες σε δείγμα πληθυσμού που περιελάμβανε άνεργα άτομα. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι έρευνες των Pollock, Komora, Clark, Mower, Malzberg και Brenner. Συγκεκριμένα, ο Pollock (1935) και άργότερα ο Malzberg (1940) διαπίστωσαν αυξημένα ποσοστά πρώτων εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα στην πολιτεία της Νέας Υόρκης για την περίοδο 1929 μέχρι το 1934 και 1934 μέχρι 1937, αντίστοιχα. Και οι δύο έρευνητές θεώρησαν την οικονομική κρίση του 1929 σαν αιτιοπαθογενετικό μηχανισμό αύξησης των ποσοστών των πρώτων εισαγωγών για όλες τις διαγνωστικές κατηγορίες. Οι Komora και Clark (1935) διαπίστωσαν επίσης ότι το 50% από όλα τα ψυχιατρεία των ΗΠΑ παρουσίαζε σημαντική αύξηση των εισαγωγών κατά τα κρίσιμα χρόνια 1929-32. Ο Mower (1939), αντίθετα, έπεσήμανε μιά μείωση των εισαγωγών στο ψυχιατρείο μιάς μόνο περιοχής του Σικάγου για τη χρονική περίοδο 1929-1935. Πιο σημαντική εργασία είναι εκείνη του H. Brenner (1973), ο οποίος διερεύνησε την πιθανότητα της σχέσης μεταξύ των ποσοστών των πρώτων εισαγωγών στα δημόσια και ιδιωτικά ψυχιατρεία της πολιτείας της Νέας Υόρκης και των ποσοστών της βιομηχανικής άπασχόλησης για την περίοδο 1914-1967. Ο δείκτης αυτός θεωρήθηκε αξιοπιστος και ένδεικτικός της οικονομικής κατάστασης της πολιτείας για την περίοδο αυτή. Μετά από μιά ειδική έπεξεργασία των χρονικών τάσεων των ποσοστών της άπασχόλησης βρέθηκαν να συσχετίζονται άρνητικά με το σύνολο των ψυχιατρικών εισαγωγών όλων των διαγνωστικών κατηγοριών ανδρών και γυναικών με άνωτερου βαθμού εκπαίδευση. Για τα άτομα με καλύτερη εκπαίδευση η συσχέτιση ήταν άρνητική, ενώ για τις λειτουργικές ψυχοσείες (σχίζοφρένια, μανιοκατάθλιψη) βρέθηκε μιά παρόμοια σχέση με εκείνη του συνόλου των εισαγωγών. Κατά τη διάγνωση για άτομα μέσης ηλικίας βρέθηκε μιά θετική συσχέτιση, την οποία ο Brenner έρμηνεύει με την έξξη σκέψης: τα άτομα αυτά ήταν οικονομικά τά πιο ένεργά και αυτά που έπληγισαν περισσότερο από την οικονομική κρίση του 1929, άρα εκείνα που έδειξαν τη μεγαλύτερη ψυχική

είδαισθησία στην απόλεια της εργασίας τους, με αποτέλεσμα την ψυχική νόσηση. Διαπιστώθηκε ότι οι εισαγωγές των μαύρων και των δύο φύλων παρουσιάζουν μία αρνητική συσχέτιση με τον οικονομικό δείκτη, δείγμα ότι οι εισαγωγές των ατόμων αυτών δεν επηρεάστηκαν από την οικονομική ύφεση. Το τελικό συμπέρασμα του Brenner είναι ότι όσο υψηλότερη είναι η κοινωνικο-οικονομική θέση της ομάδας τόσο πιο μεγάλη είναι η νόσηση — η νοσηλία των μελών της εξαρτάται από οικονομικούς παράγοντες.

Στη δεύτερη κατηγορία έρευνών οι κυριότεροι έρευνητές που απευθύνθηκαν σε αντιπροσωπευτικό δείγμα άνεργου λευκού πληθυσμού, στην πόλη της Νέας Υόρκης, ήταν οι E. Ginzberg και S. Ginsburg (1943), οι οποίοι παρομοίαν την απόλεια της εργασίας με την απόλεια της αγάπης που νιώθει ένα παιδί όταν απορρίπτεται από τους γονείς του. Τέτοια ήταν η συναισθηματική αντίδραση των ατόμων που ήταν άνεργα. Οι έρευνητές αυτοί έπεσηχαν, μεταξύ άλλων, αρκετές προσωπικές και οικογενειακές συγκρούσεις με συναισθήματα άνασφάλειας και έλλειψης αυτοεκτίμησης, καθώς και γενικότερες αντιδράσεις πανικού και φόβου, με τη σκέψη ότι τα άτομα αυτά θα καταφύγουν στην έλεημοσύνη των συνανθρώπων τους. Δεν βρέθηκαν εκδηλές ψυχιατρικές περιπτώσεις μεταξύ των άνεργων.

Πρόσφατα, δύο έρευνες σε δύο διαφορετικές χώρες αποκάλυψαν τη σχέση της απόλειας της εργασίας με τις αυτοκτονίες και τις απόπειρες αυτοκτονιών. Συγκεκριμένα, στην πρώτη έρευνα, που έγινε στην Ινδία από τους Bagadia και συν. (1976), παρακολούθηθηκαν 72 άνεργα άτομα κατά το χρόνο που αποπειράθηκαν να αυτοκτονήσουν και βρέθηκε ότι η απόλεια εργασίας «πυροδότησε» προυπάρχουσες ψυχοπαθολογικές καταστάσεις. Η δεύτερη έρευνα έγινε από τον Brodsky (1977) στην Καλιφόρνια. Ο Brodsky μελέτησε περιπτώσεις ατόμων που είχαν αυτοκτονήσει κάτω από μεγάλες ψυχοπαιστικές συνθήκες, αποτέλεσμα απότομης αλλαγής στις συνθήκες εργασίας ή οικονομικής καταστροφής ή απόλειας εργασίας.

Υπάρχει και μία τρίτη κατηγορία κοινωνικοψυχιατρικών ερευνών που δεν διεξήχθησαν ειδικά σε πληθυσμό άνεργων ατόμων. Το εύρος αντιπροσωπευτικό τους δείγμα περιέλαβε και άτομα άνεργα ή υποκειμενα σε συνεχή άβεβαιότητα για την επαγγελματική τους κατοχύρωση. Τέτοια ήταν η έρευνα στο Midtown του Manhattan της Ν. Υόρκης από τους Langner και συν. (1963), και εκείνη των Dohrenwends (1974) στο Washington Heights του Manhattan. Και οι δύο έρευνητικές ομάδες κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει μία σχέση της άτομικής κακής ψυχικής κατάστασης ενός ατόμου, που ανήκει στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις της δυτικής κοινωνίας, και των ψυχοπαιστικών γεγονότων που του συμβαίνουν συχνότερα από ό,τι στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις. Έτσι, στη δεκαετία του 1960 δημιουργήθηκε ή σχολή

έρευνας των ψυχοπαιστικών (stress) γεγονότων πάνω στην ψυχική κατάσταση του ατόμου.

Οι Holmes και Rahe (1967), στην προσπάθειά τους να διαμορφώσουν μία ειδική κλίμακα έλέγχου της επαναπροσαρμογής του ατόμου από ένα επώδυνο γεγονός, κατέταξαν την απόλεια της εργασίας 6^η θέση μεταξύ 42 ψυχοπαιστικών γεγονότων, ενώ οι Myers και συν. (1974) βρήκαν μία θετική συσχέτιση μεταξύ συχνότητας και βαρύτητας ψυχοπαιστικών γεγονότων, τα οποία περιελάμβαναν και την απόλεια της εργασίας, και ατόμων που ανήκαν στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις του δείγματός τους, τα οποία παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη ψυχιατρική συμπτωματολογία.

Οι Brown και Harris (1978), εξ άλλου, θεώρησαν την απόλεια της εργασίας, ύστερα από μία περίοδο συνεχούς απασχόλησης, σαν αίτιο πρόκλησης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας.

Οι Takala και συν. (1979), στη Φινλανδία, σε μία επιτόπια κοινοτική έρευνα που διεξήγαγαν σε πληθυσμό μεσηλικών των δύο φύλων, διαπίστωσαν ότι τις περισσότερες ψυχοφυσιολογικές αιτιάσεις ανέφεραν άτομα που βρίσκονταν σε χρεία ή ήταν χωρισμένοι, συνταξιούχοι ή άνεργοι, κάτι που διασταυρώνεται με ερήματα άλλων παρόμοιων ερευνών.

Τέλος, η άνεργια, ιδιαίτερα στις ΗΠΑ, συνδέεται άμεσα με τις κοινωνικές έκείνες τάξεις που ποτέ δεν κέρδισαν τίποτε από το αμερικανικό θαύμα «της κοινωνίας της άφθονίας», δηλαδή τις φυλετικές μειονότητες· επίσης συνδέεται με την κοινωνική αποδιοργάνωση-παθολογία, και έμμεσα με την πρόκληση ψυχικών διαταραχών (Moynihan, 1968, Sackrey, 1975, Chilman, 1966, Harrington, 1962).

Πιο συγκεκριμένα, η στατιστική της άνεργίας στις ΗΠΑ παρουσιάζει τους μαύρους άνεργους σε διπλάσιο ποσοστό από τους λευκούς, ενώ το ποσοστό των εγγάμων άνεργων μαύρων είναι έξι φορές μεγαλύτερο από το ποσοστό των λευκών εγγάμων άνεργων, καθώς και τα νεαρά άτομα αφρικοαμερικανικής καταγωγής που είναι υπερδιπλάσια των λευκών των αντίστοιχων ηλικιών. Η άνεργια και η φτώχεια φαίνεται ότι πλήττουν τη μαύρη οικογένεια δύο φορές περισσότερο από ό,τι τη λευκή, ενώ είναι γνωστό επίσης ότι το ποσοστό των μαύρων ανδρών και γυναικών που μπήκαν στα ψυχιατρικά ιδρύματα των ΗΠΑ το 1970 ήταν τριπλάσιο από το ποσοστό των λευκών για τις ηλικίες των 25-34 και διπλάσιο για τις ηλικίες των 18-24 χρόνων. Το μόνιμο πρόβλημα της άνεργίας των αμερικανικών μεγαλουπόλεων δξύνεται με την άφιξη νέων, έσωτερικών ή εξωτερικών, μεταναστών. Σε μία σχετικά πρόσφατη κοινωνικο-ψυχιατρική έπιτόπια έρευνα σε δείγμα 225 Έλλήνων, νέων (πρόσφατων), παλαιών και Β γενιάς μεταναστών, στην πόλη της Ν. Υόρκης, μεταξύ άλλων διαπιστώθηκε ότι το 19,6% των νέων μεταναστών ήταν προσωρινά άνεργοι, ενώ η ομάδα αυτή παρουσίασε και τη μεγαλύτερη ψυχο-

παθολογία (Μαδιανός, 1978). Το παράδειγμα των Έλλήνων νέων μεταναστών δεν θά πρέπει να διαφέρει και πολύ από την περίπτωση κάθε νέου μετανάστη, πού χωρίς ή με ελάχιστα επαγγελματικά εφόδια ζητά εργασία και εκτίθεται στο stress του ξένου πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Β. Άνεργία και ψυχικές διαταραχές στον ελληνικό πληθυσμό

Στή χώρα μας δεν διερευνήθηκε μέχρι σήμερα άμεσα ή έμμεσα ή σχέση άνεργίας και ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων της στο άτομο. Υπάρχουν όμως ένδειξεις για το μέγεθος του προβλήματος, διότι: 1) Η άνεργία υπήρξε το κυριότερο αίτιο για τή μετανάστευση 900.000 Έλλήνων στην Δ. Ευρώπη (Φιλίας, 1974), (Κουναλάκη, 1979), έτσι ώστε τά άτομα αυτά να εκτίθενται στις stress καταστάσεις πού συνεπάγεται ή μετανάστευση. 2) Η άστυφιλία και ό υδροκεραλισμός τής Πρωτεύουσας, με τή σημερινή υποβαθμισμένη ποιότητα των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων της, είναι προϊόν τής άνεργίας και τής έλλειψης ευκαιριών για άπασχόληση στην επαρχία με άποτέλεσμα τήν υπερπροσφορά εργασίας στις άστικές περιοχές και τήν άνεργία (Φράγκος, 1975) ή συχνή επαγγελματική μετακίνηση (Κασιμάτη, 1977), πράγμα πού όδηγεί το άτομο στην ανάπτυξη συναισθημάτων άνασφάλειας, όπως προέκυψε από άλλες ειδικές έρευνες. Η γενικότερη σε βάθος μελέτη του προβλήματος έχει τες έγγενεις δυσκολίες της. Η στατιστική της άνεργίας στή χώρα μας προέρχεται από έπίσημες πηγές και άφορα άτομα πού εγγράφονται σάν άνεργοι στον ΟΑΕΔ, έτσι δέν περιλαμβάνονται οι πτυχιούχοι άνωτάτων σχολών πού ζητούν εργασία ή άτομα πού για όποιοδήποτε λόγο δέν εγγράφονται στον ΟΑΕΔ. Η στατιστική άπογραφή του 1971 έδειξε ότι τά άτομα, πού τήν εβδομάδα τής άπογραφής ήσαν χωρίς εργασία ή εργάσθηκαν λιγότερο από 10 ώρες και ζητούσαν εργασία, ήσαν λιγότερα από εκείνα τής άπογραφής του 1961, κι αυτό γιατί στή δεκαετία 1961-1971, 900.000 άτομα μετανάστευσαν, άτομα πού άποτελούσαν ένεργό οικονομικά δυναμικό (Φράγκος, 1975).

Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τούς δείκτες άνεργων στή χώρα μας για τά χρόνια 1974-1979. Παρουσιάζεται μείωση του δείκτη κατά τούς καλοκαιρινούς μήνες, άποτέλεσμα πολλών ευκαιριακών άπασχολήσεων, ενώ ό μέσος ετήσιος δείκτης για τά χρόνια 1974-1978 φαίνεται να παραμένει σταθερός στά ίδια επίπεδα.

Από τήν έρευνα τής άπασχολήσεως πού πραγματοποιήθηκε σε άστικές και ήμιαστικές περιοχές τής χώρας κατά το έτος 1978 από τήν ΕΣΥΕ σε 107.415 νοικοκυριά προκύπτει ότι 35.504 άτομα (τό 2% του συνολικού οικονομικά ένεργου δυναμικού) βρέθηκαν άνεργα. Η ομάδα ηλικιών 30-34 έτών για τούς άνδρες και 20-24 έτών για τες γυναίκες παρουσίασε τά μεγαλύτερα ποσοστά άνεργων ατόμων από τες άλλες

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Δείκτης άνεργων¹

Βάση: Μέσος ετήσιος 1964 = 100,0

Μήνας	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Ιανουάριος	56,8	76,6	74,7	66,0	77,9	85,0
Φεβρουάριος	54,7	76,5	73,4	60,2	69,3	77,1
Μάρτιος	50,1	70,5	64,1	51,5	55,5	63,0
Άπρίλιος	42,5	63,9	44,6 ²	35,5	46,3	43,0
Μάιος	34,6	52,1	29,6	26,7	31,4	29,5
Ιούνιος	28,4	40,8	25,9	26,1	29,4	28,4
Ιούλιος	28,1	37,7	26,6	27,6	31,3	28,4
Αύγουστος	30,0	36,8	26,3	29,6	30,7	
Σεπτέμβριος	31,4	37,8	27,8	31,0	32,1	
Όκτώβριος	36,3	39,6	29,9	35,1	37,7	
Νοέμβριος	45,3	49,7	45,0	52,3	58,4	
Δεκέμβριος	63,6	65,4	59,2	70,8	72,6	
Μέσος ετήσιος	41,8	54,0	39,4	42,7	47,7	

1. α) Ο δείκτης άνεργων και ό αριθμός άνεργων προέρχονται από στοιχεία του Όργανισμού Άπασχολήσεως Έργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ). β) Από τόν Ιανουάριο 1977, στους σχετικούς πίνακες εμφανίζονται από τούς άνεργους μόνο όσοι άπευθύνονται για άνεύρεση εργασίας (εγγράφονται ως άνεργοι) στά Γραφεία Άπασχολήσεως του ΟΑΕΔ.
2. Από τόν Άπρίλιο 1976, ή εγγραφή των άνεργων ίσχυει μόνο για ένα μήνα, ενώ μέχρι του Μάρτιο 1976 ίσχυε για έξι μήνες.

Π η γ ή: ΕΣΥΕ.

ομάδες ηλικιών, ενώ το 48,7% και των δύο φύλων παρέμεινε χωρίς εργασία για διάστημα έως δύο μήνες, 57% και 37% στους άνδρες και γυναίκες, αντίστοιχα. Άξίζει να σημειωθεί ότι 42% από τες γυναίκες του δείγματος τής ΕΣΥΕ παρέμειναν άνεργες για διάστημα περισσότερο από έξι μήνες. Η μεταβλητή του χρόνου κατά τόν όποιο το άτομο παραμένει χωρίς εργασία παίζει σημαντικό ρόλο στή σοβαρότητα και τή χρονιότητα των ψυχικών διαταραχών πού είναι δυνατό να εκδηλωθούν σ' ένα άνεργο άτομο. Η πιθανότητα για μιά αύξηση των ποσοστών τής άνεργίας και στή χώρα μας είναι μεγάλη, αν δεχθούμε τήν πρόβλεψη του Δ. Καράμωργα σύμφωνα με τήν όποία για διάστημα δέκα χρόνων ή Έλλάδα θά χρειαζόταν πάνω από 1.000.000 άπασχολήσεις για να άπορροφήσει τούς άνεργούς όλων των τμηών τής οικονομίας και εκείνο το εργατικό δυναμικό όπου εργάζεται στο έξωτερικό, πράγμα στο όποιο δύσκολα μπορεί να ανταποκριθεί ή σημερινή οικονομία.

IV. συζήτηση-συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τά προηγούμενα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι:

- 1) Φαίνεται πως υπάρχει μιά σχέση μεταξύ των εισαγωγών σε ψυχιατρικά ιδρύματα των ΗΠΑ και τής οικονομικής ύφεσης σε μιά περιοχή όπου περιλαμβάνεται και ή άνεργία. Οι σχετικές έρευνες βασίστηκαν

πάνω στή μεθοδολογία τῶν ποσοστῶν τῶν πρώτων εἰσαγωγῶν ἡ ὁποία περιέχει ἀρκετὰ προβλήματα καί, τό κυριότερο, ἀφορᾶ περιπτώσεις ψυχικά ἀρρώστων, τῶν ὁποίων ἡ κατάσταση δέν ἐπέτρεπε τήν παραμονή τους στήν κοινότητα, χωρίς νά ὑπολογίζονται ἔτσι οἱ «περιπατητικές» περιπτώσεις τῶν ἀνέργων ἀτόμων πού ὑποφέρουν ἀπό ψυχικές διαταραχές ἀγχους, κατάθλιψης καί ψυχοσωματικῶν ἐνοχλημάτων. Ἐκεῖνο λοιπόν πού ὀδηγεῖ τά άτομα αὐτά στό ψυχιατεῖο εἶναι ἡ οικονομική ὕφεση ἢ ἡ οικονομική δυσπραγία τῆς οἰκογενείας τους, πού ὀδηγεῖται στή λύση τοῦ ἐγκλεισμοῦ τοῦ ἀρρώστου μέλους τῆς στό ἴδρυμα.

Ἐπάρχει καί ὁ σημαντικός παράγοντας τοῦ βαθμοῦ ἐπέκτασης τῶν συστήματος ὑπερσεινῶν ὑγείας, πού ποικίλλει ἀπό περιοχή σέ περιοχή, καί ὁ πολιτιστικός παράγοντας τῆς ἀποδοχῆς ἢ ὄχι ἀπό τό κοινό τῆς χρησιμότητας τῆς ψυχιατρικῆς στή θεραπεία τοῦ ψυχικά ἀρρώστου.

2) Οἱ ἔρευνες πού ἀφοροῦσαν τήν ἐπικράτηση τῆς ψυχικῆς ἀρρώστιας σέ ἀντιπροσωπευτικά δείγματα πληθυσμῶν ἔδειξαν μιά φανερά σχέση μεταξύ ψυχικῶν διαταραχῶν, ἀγχους, ψυχοσωματικῶν αἰτιῶσεων καί ἀπώλειας ἐργασίας ἢ ἐπαγγελματικῆς ἀβεβαιότητας, πράγμα πού δικαιολογεῖ τήν ἀπόφαση τῶν ἐρευνητῶν νά κατατάξουν τήν ἀνεργία στήν κατηγορία τῶν ψυχοσειστικῶν stress γεγονότων.

3) Οἱ μεταβλητές τῆς φυλετικῆς καταγωγῆς τῆς ιδιότητος τοῦ νέου (πρόσφατου) μετανάστη προσδιορίζουν τήν περιθωριακότητα τοῦ ἀτόμου καί τήν κοινωνική ταξική του θέση στό δυτικό κόσμο· αὐτή ἡ θέση καθορίζει τήν πιθανότητα ἀνεργίας-οικογενειακῆς ἀποδιοργάνωσης μέ μεγάλη ποσοστά διαζυγίου μεταξύ ἀνέργων μαύρων στίς ΗΠΑ καί ψυχοπαθολογίας. Ὁ αἰτιοπαθογενετικός λοιπόν μηχανισμός τῶν ψυχικῶν συγκρούσεων στό ἀνεργο ἄτομο ἐξαρτᾶται:

(α) Ἀπό μερικές ἀτομικές κοινωνικές μεταβλητές, ὅπως ἡ ἥλικία, ἡ φυλετική καταγωγή, ἡ οἰκογενειακή κατάσταση, ἡ κοινωνική τάξη. Οἱ τέσσερες αὐτές μεταβλητές φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν προϋποθέσεις γιά τήν πιθανότητα ἀνεργίας καί, ἔμμεσα, γιά ψυχικές διαταραχές. (β) Ἀπό τή δομή τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνέργου, διότι μιά ἄρτια προσωπικότητα μπορεῖ νά περιορίσει τήν πιθανότητα γένεσης ψυχικῶν συγκρούσεων, ἢ ἀκόμη καί τήν πιθανότητα μιάς ἤδη προϋπάρχουσας ψυχικῆς ἀρρώστιας πού βρίσκεται σέ ὕφεση ὅσο χρόνο τό ἄτομο ἐργάζεται. (γ) Ἀπό τήν ἴδια τή φύση τῆς ἐργασίας. Ἡ ἀπώλεια μιάς ἐργασίας πού ἔχει τό χαρακτήρα τῆς τιμωρίας, πού ἀλλοτριώνει τό ἄτομο ἢ πού τό ἐξαθλιώνει, εἶναι πολύ πιθανό νά θεωρηθεῖ ἐδεργετικῶς ἀπό τόν ἐργαζόμενο, μακροπρόθεσμα ὁμως μπορεῖ ἢ κακή οικονομική του κατάσταση νά τοῦ δημιουργήσει ψυχικές συγκρούσεις. Ἀντίθετα, μιά ἐργασία πού προσφέρει κίνητρα γιά ψυχοσυναισθηματικές ἰκανοποιήσεις, ὁδηλαῖ στυροφικότητα, ἀνάπτυξη ἐπαγγελματικῶν ἐπιδεξιότη-

των καί πού εἶναι τό μέσο προσωπικῶν καί συναισθηματικῶν ἐπενδύσεων γιά κοινωνική ἀνοδο, εἶναι βέβαιο ἡ ἀπώλειά τῆς νά θεωρηθεῖ σάν κοινωνική ἀπόρριψη καί νά πάρει τό χαρακτήρα τῆς προσωπικῆς κρίσης μέ ἐκδηλώσεις πανικοῦ ἢ μέ κίνδυνο αὐτοκαταστροφῆς, κάτι πού πράγματι συνέβη τό 1929 στή Νέα Ἰόρκη καί σέ ἄλλες μεγάλες πόλεις τῶν ΗΠΑ. Οἱ βασικοί ψυχοδυναμικοί μηχανισμοί σ' αὐτή τήν κατάσταση εἶναι: i) ἡ ἐνδοβολή (introjection), «ἐσωτερικοποίηση» τοῦ χαμηλῶν ἀντικειμένου πρῶ στή συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι ἡ ἐργασία, προκειμένου νά ἀντιμετωπισθεῖ τό ἄγχος τῆς ἀπώλειας, μέ ἀποτέλεσμα ὁμως τήν ἐμφάνιση κατάθλιψης πού μπορεῖ νά πάρει ἀπρόβλεπτες διαστάσεις καί ii) ἡ ματαιώση, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἐπιθετικότητα τοῦ ἀτόμου ἐναντία στούς ὑπαίτιους πού προκάλεσαν τήν ἀπώλεια τῆς ἐργασίας του. (δ) Ἀπό τὰ χαρακτηριστικά τῆς ἀνεργίας. Μιά συχνή ἀλλαγὴ τῶν ἀπασχολήσεων ἐπιφέρει στό ἄτομο μιά ἐξοικείωση μέ αὐτή τήν ἴδια τήν πιθανότητα τῆς ἀπώλειας, ἐνῶ μιά ξαφνική ἀπώλεια τῆς ἐργασίας, ὕστερα ἀπό μιά μακροχρόνια εὐδόκιμη παραμονή σέ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Ἡ αἰτιοπαθογενετική σχέση διαφόρων παραγόντων (μεταβλητῶν) μέ τήν πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν σ' ἓνα ἀνεργο ἄτομο

Μεταβλητές	Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά	Ἀ π ὄ λεια ἐ ρ γ α σίας	
		Ἄμεση πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν	Ἐμμεση πρόκληση ψυχικῶν διαταραχῶν
Ἡλικία		+	+
Φυλετική καταγωγή	Μαῦροι	+	+
Οἶκος, κατάσταση	Ἐγγαμοί	+	+
Κοινων. τάξη	Κατώτερη	+	+
Προσωπικότητα	Φυσιολογική	-	+
	Παθολογική	+	-
	Παθολογική μέ ἐκδηλές ψυχικές διαταραχές	+	-
Ἐργασία	1. Δημιουργική μέ ὑψηλά κίνητρα καί μέ ψυχοσυναισθηματικές ἰκανοποιήσεις (συναισθηματικά ἀσφάλειας καί συντροφικότητας)	+	-
	2. Μόνιμη	+	-
	3. Ἀναγκαστική μέ στοιχεῖα ἀλλοτριώσεως ἢ κατώτερη τῶν δυνατοτήτων τοῦ ἐργαζομένου	-	±
Ἀνεργία	1. Συχνή, μικρῆς διάρκειας	-	-
	2. Μακροχρόνια	-	+

αυτήν, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει το άτομο στην εκδήλωση εντόνων ψυχικών διαταραχών. Η χρονιότητα επίσης της άνεργίας με την εξύπνωση των οικονομικών προβλημάτων είναι βέβαιο ότι παίζει σημαντικό ρόλο στην έμμεση εκδήλωση ψυχικών διαταραχών.

Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει την αίτιοπαθογενετική σχέση όλων αυτών των παραγόντων με τις ψυχικές διαταραχές σ' ένα άνεργο άτομο.

Η διαμόρφωση μιάς σωστής κρατικής κοινωνικής πολιτικής περιορισμού της άνεργίας και της κοινωνικής παθολογίας που προκαλείται από αυτήν πρέπει να περιλαμβάνει, σάν προϋπόθεση, τον έλεγχο όλων των παραπάνω παραγόντων που παρεμβαίνουν στην επίκράτηση ψυχικών διαταραχών.

Η πρόληψη των αιτίων της άνεργίας στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό αποτελεί και εξέλιξη μιάς πηγής stress και ψυχικών διαταραχών. Η ψυχοθεραπευτική, πάλι, προσέγγιση του άνεργου ατόμου, που καταφεύγει στις ψυχιατρικές κοινωνικές υπηρεσίες, πρέπει να υπόλογίζει τη σημασία όλων αυτών των παραγόντων στη βαρύτητα της ανάπτυξης ψυχικών συγκρούσεων και να προσπαθεί να ενεργοποιήσει τις λανθάνουσες ικανότητες του ατόμου.

Συμπερασματικά, διαπιστώνεται ότι ένα κοινωνικό άστικο κακό, ή άνεργια, προξενεί ένα δεύτερο, τις ψυχικές διαταραχές, μέσα από μάλλον πολύπλοκους μηχανισμούς, γιά να επιβεβαιωθεί γιά μιά ακόμη φορά ή διαλεκτική σχέση των κοινωνικών και ψυχολογικών φαινομένων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bagadia, V. Chadiali, H. Mankudi, R. (1976), «Unemployment and Attempted Suicide: A Comparative Study of 72 Unemployed and 123 Employed Cases of Suicidal Attempt», *Ind. J. Psychiatry*, 18,2, 131-139.
2. Brenner, H. (1973), *Mental Illness and the Economy*, Cambridge, Mass. Harvard Univ. Press.
3. Brodsky, C. (1977), «Suicide Attributed to Work», *Suic. Threat. Behav.*, 7, 4, 216-225.
4. Brown, G., Harris, T. (1978), *Social Origins of Depression. A Study of Psychiatric Disorder in Women*, Tavistock, London.
5. Chilman, C. (1966), *Growing up Poor*, Dept. of HEW Washington D.C.
6. Dohrenwend, B.S., Dohrenwend, B.P. (1974), *Stressful Life Events. Their Nature and Effects*, J. Wiley, New York.
7. Durkheim, E. (1951), *Suicide*, New York Free Press.
8. ΕΣΥΕ (1978), *Έρευνα Απασχολήσεως*, Αθήνα.
9. ΕΣΥΕ, (1979), *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο*, Οκτώβριος, Τ. 24, Αθήνα.
10. Φίλιας, Β. (1974), *Προβλήματα Κοινωνικού Μετασχηματισμού*, Παλαζήσης, Αθήνα.
11. Φράγκος, Δ. (1975), «Η έσωτερική μετανάστευση κατά την περίοδο 1966-1976», *Επιθ. Κοιν. Έρευν.*, 23, 119-132.
12. Freud, S. (1927), *The Ego and the Id*, London, Hogarth Press.
13. Ginsburg, S. (1963), *A Psychiatrist's Views on Social Issues*, Columbia Univ. Press, New York.
14. Ginzberg, E. (1943), *The Unemployed*, Harper, New York.
15. Harrington, M. (1962), *The Other America*, McMillan, New York.
16. Hollingshead, A., Redlich, F. (1958), *Social Class and Mental Illness*, J. Wiley, New York.
17. Holmes, T., Rahe, R. (1967), *The Social Readjustment Rating Scale*, *J. Psychosom. Res.* 11, 213-218.
18. Jahoda, M. (1958), *Current Concepts of Positive Mental Health*, Basic Books, New York.
19. Καράγιωργας, Δ. (1965), *Έποχές*, 23, 44-45.
20. Kassimati, K. (1977), «Industrial Movements in Greek Industry», *Greek Rev. Social Res.*, 29, 127-140.
21. Komora, P., Clark, M. (1935), «Mental Disease in the Crisis», *Mental Hygiene*, 19, 289-301.
22. Κουνυλάκη, Α. (1979), *Προβλήματα προσαρμογής παλινωστούντων μεταναστών*, Συνέδριο Προληπτικής Ψυχιατρικής, Κέντρο Ψυχικής Υγείας, Αθήνα, Δεκέμβριος.
23. Langer, T., Michael, S. (1963), *Life Stress and Mental Health. The Midtown Manhattan Study*, Vol. II, Free Press, New York.
24. Μαδιανός, Μ. (1978), *Ο παράγον της πολιτιστικής αλλαγής εις την ψυχιατρικήν υγείαν των μεταναστών*, 8ο Πανελλήνιο Συνέδριο Νευρολογίας-Ψυχιατρικής, Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος.
25. Malzberg, B. (1940), *Social and Biological Aspects of Mental Disease*, NY State Hospital Press, New York.
26. Marx, K. (1952), *Theories of Surplus Value*, Int. Publishers, New York.
27. Marx K. (1964), *Economic and Philosophic Manuscripts of 1844*, Int. Publishers, New York.
28. Mowrer, E. (1939), «A Study of Personal Disorganization», *Am. Soc. Rev.*, 4, 475-487.
29. Moynihan, D.P. (1968), *On Understanding Poverty*, Basic Books, New York.
30. Myers, J., Lindenthal, J., Pepper, M. (1974), «Social Class Life Events and Psychiatric Symptoms in Dohrenwends», B.S. Dohrenwend, B.P. (Ed.), *Stressful Life Events*, J. Wiley, N. York.
31. Pollock, H. (1935), «The Depression and Mental Disease in New York State», *Am. J. Psychiat.*, 41, 736-771.
32. Sackrey, C. (1975), *The Political Economy of Urban Poverty*, Norton, New York.
33. *Statistical Abstracts of USA* (1974), U.S. Dept. of Commerce, Bureau of Census, Washington D.C.
34. Stead, W. (1942), *Democracy against Unemployment*, Harper, New York.
35. Takala, J., Rakkolainen, V., Salminen, J., Sievers, K. (1979), «Mental Health in the Middle-Aged Population», *Acta Psychiatr. Scand.*, 59, 3, 294-305.
36. Wöber, M. (1958), *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, Scribners, New York.